

Gestrand

Van Tahmima Anam verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos uitgevers

Een deugdzaam man
Het bijtende gevoel van verlies

MELD JE AAN VOOR ONZE NIEUWSBRIEF

Zo blijf je op de hoogte van de nieuwste boeken van AmboAnthos uitgevers en ontvang je leuke extra's, zoals prijsvragen, exclusieve aanbiedingen en leesfragmenten. Ook word je geïnformeerd over onze lezingen, signeersessies en over andere interessante bijeenkomsten die wij geregeld organiseren.

Aanmelden kan via www.amboanthos.nl/nieuwsbrief

Tahmima Anam

Gestrand

Vertaald door
Caecile de Hoog en
Noor Koch

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 472 0056 7

© 2016 Tahmima Anam

© 2016 Nederlandse vertaling AmboAnthos uitgevers,
Amsterdam en Caecile de Hoog en Noor Koch

Oorspronkelijke titel *The Bones of Grace*

Oorspronkelijke uitgever Canongate, Edingburgh, Londen

Omslagontwerp b'IJ Barbara

Omslagillustratie © Alamy / Image Select

Foto auteur © Abeer Y. Hoque

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor Roland Lamb, alweer (en altijd)

En voor mijn zus Shaveena, die, ook al kwam ze laat,
me heeft verlost van mijn eenzaamheid

Zonder het werkelijk te weten, vermoeden we: ons leven heeft een zusterschip, dat een heel andere koers volgt. Terwijl de zon zindert achter de eilanden.

- *Het blauwe huis*, Thomas Tranströmer

Ik heb je vandaag gezien, Elijah. Je stak de straat over. Op de hoek van Mass Ave en Harvard Street staat een gebouw dat eruitziet als een miniatuur van het Flatiron Building in New York. Je stond er met je rug naartoe en toen het kleine witte mannetje begon te knippen, stak je de straat over – dat was het moment waarop ik je zag. Je maakte even een gebaar met je hand, waardoor ik dacht dat jij mij ook had gezien, dat je zwaaide, maar het was slechts een kleine polsbeweging zonder betekenis – je streek gewoon de koude novemberlucht weg – en voordat je mij in het oog kreeg, ging ik er snel vandoor.

Ik wist dat het slechts een kwestie van tijd zou zijn voordat we elkaar tegen het lijf zouden lopen. Cambridge is een kleine stad, bescheiden van omtrek. Ik ben inmiddels drie maanden terug en elke dag heb ik de randen van mijn gezichtsveld afgezocht, tegen beter weten in hopen dat jij het was in die pikzwarte jas, dat jouw benen in die wijde broek staken toen de warme dagen ijskoud werden. Dat het jouw stem was die koffie bestelde voor ik aan de beurt was.

Diana heeft me teruggebracht. Ze is hier – of tenminste, een stukje van haar – hier in mijn hand. Haar enkelbot is bleker en lichter dan ik had verwacht – de tijd heeft haar van haar gewicht beroofd – maar haar aanwezigheid is niet minder dan een wonder, hier in dit lab, in deze stad, waar mijn dromen over haar en

mijn dromen over jou begonnen. Toen we haar in Dera Bugti achterlieten, had ik niet verwacht dat ik haar ooit nog terug zou zien. Ik dacht dat het raadsel van de wandelende walvis voor eeuwig begraven zou blijven, dat het een van die geheimen was die we niet mochten blootleggen. Maar eerder dit jaar kreeg ik een bericht, geschreven in het Urdu en met tegenzin vertaald door mijn moeder:

Beste Zubaida Haque,

Dit is een geschenk van onze overleden vriend. Ik begrijp niet waarom een man zijn leven zou willen geven voor zoiets, maar misschien begrijpt u het wel. Het is hem gelukt een brief naar buiten te laten smokkelen met het verzoek op zoek te gaan naar zijn schat en die u toe te sturen.

Ik heb geen andere keuze dan te voldoen aan de plicht jegens een broeder en kameraad. We hebben de woestijn uitgekamd om uw Diana te vinden en nu stuur ik haar aan u, stukje bij beetje. Ik weet niet wat deze beenderen betekenen, maar als u dit leest, zult u weten dat onze vriend een laatste wens had en dat ik alles heb gedaan wat in mijn vermogen lag om die te vervullen.

Ik kon haast niet geloven dat het bericht echt was – was het na jaren van stilte mogelijk dat Zamzam ons hielp te volbrengen waaraan wij waren begonnen? Maar er was geen andere verklaring, geen andere reden voor het bericht van deze onbekende, en hij had haar naam genoemd: Diana. Ik antwoordde, gaf het adres van de vakgroep door en bood aan de transportkosten te betalen en de formaliteiten te regelen waaraan voldaan moet worden om fossielen de grens over te krijgen. Daarna stapte ik op het vliegtuig, kwam hierheen en wachtte.

Toen de doos aankwam, was hij omwikkeld met dikke lagen ducttape, en erin zat, verpakt in krantenpapier en gevat in een laag rood sediment, Diana's dubbel scharnierende enkel. Ik vouwde mijn handen om de kranten en voelde tranen dringen. Meteen wist ik dat dit niet alleen de verwezenlijking was van een lang ge-

koesterde droom die ik van me af had moeten zetten, het bood me ook de kans nog één keer een smeekbede tot jou te richten. Vanwege Diana ben ik weggegaan uit deze stad en vanwege Diana ben ik teruggekomen. Ik zie haar als een geest die mijn komen en gaan bepaalt, een baken dat me over continenten en door tijd leidt. Ik hoop met heel mijn hart dat ze me terug zal leiden naar jou.

Waarschijnlijk was ik in mijn hoofd al een tijdje bezig met dit verhaal, maar toen ik vandaag Diana's bot in mijn hand had, welden de woorden in me op en haastte ik me naar huis om ze op te schrijven. Ik wachtte al heel lang op dit moment, op deze kans om verantwoording af te leggen, Elijah, en Zamzam heeft me die vanuit zijn graf geboden. Diana is hier, en ik heb jou gezien, en nu kan ik alles vertellen, niet alleen over jou, mijn grote liefde, en niet alleen over de *Ambulocetus*, maar ook over Anwar, de man die me naar mijn moeder heeft geleid, en over de Grace, het schip dat voor onze ogen verpulverd werd tot stof. Het is een verhaal over een walvis, een vrouw die haar kind heeft afgestaan, een piano, en een man die zo lang en vasthoudend naar zijn beminde zocht dat hij mij vond. Maar je hebt me te vroeg onderbroken. Ik ben nog niet klaar, en zolang ik niet klaar ben zullen onze paden elkaar niet kruisen.

Je was je tijd vooruit, Elijah, toen je daar op dat kruispunt stond voor dat de bedoeling was.

De preludes

De eerste woorden die ik tegen je zei waren: ‘Toen ik negen was, kwam ik erachter dat ik ben geadopteerd.’ En jij antwoordde: ‘Aristoteles was een wees.’ En ik zei: ‘Net als de profeet Muhammad.’ Die avond, de muziek en de warmte van de nazomer brachten me het moment in herinnering dat mijn ouders eindelijk erkenden wat ik altijd, zelfs als klein kind, al had vermoed. Ik herinnerde me dat na het feestje voor mijn negende verjaardag, toen de gasten naar huis waren en er alleen nog de geur van gebraden kip hing en de grond bezaaid lag met kapotgescheurd pakpapier en stukjes chips, mijn ouders me vertelden dat ze me twee jaar nadat ze waren getrouwd en vijftien jaar na de oorlog hadden geadopteerd. Ik had vrijwel nooit aan die dag teruggedacht, maar op de avond dat wij elkaar ontmoetten stond hij me weer helder voor de geest: mijn vader had een piñata gemaakt waaruit snoep over het gazon werd uitgestrooid, en een jongen van mijn school had de piñatastok gepakt om de andere jongens in een donkere hoek van de tuin te jagen waar de spinnenwebben zo dik als boeken waren. Ik herinnerde me dat ik tussen mijn ouders in zat toen ze me het verhaal vertelden, dat ze elk een hand van mij vasthielden en me vertelden dat ze heel graag een kindje hadden gewild en dat ze toen als een wonder mij hadden gevonden; ik herinnerde me dat ik moest overgeven en dat mijn braaksel snoepgoedoranje was; ik herinnerde me vooral die kleur, want

in die tijd konden we 's avonds de wc niet doortrekken en moest ik wel zes bekers water uit de emmer in de wc-pot gieten om het braaksel weg te spoelen. Als een vloedgolf kwam het allemaal bij me terug op die hete avond in Cambridge die op ieders schouders drukte, tijdens die nazomer, vlak voor het begin van het nieuwe trimester toen de campus nog verlaten was. Ik werd in beslag genomen door de laatste voorbereidingen voor mijn reis met als doel een volledig skelet van de oerwalvis *Ambulocetus natans* te vinden en mijn herinneringen vermengden zich met gedachten aan de spullen die ik moest inpakken en aan de reis die ik zou gaan maken – ik maakte me voorstellingen van de opgraving, van het moment van de ontdekking en het eventuele blootleggen van een fossiel dat onze visie op de relatie tussen land en zee al had veranderd – en in dit intermezzo, tussen de herinnering en de verwachting, een pauze waarin alles vertraagde, een tussenmoment dat hier noch daar was – in die spleet viel jij: een man met pianohanden en een naar koud weer geurende kraag.

Ik was, zoals je natuurlijk weet, naar een concert in het Sanders Theatre gegaan. Ik bracht wel vaker een avond in die gelambri-seerde zaal door, en aan de vooravond van mijn vertrek trakteerde ik me daar weer op als een coda van mijn zeven jaar in Amerika en dompelde ik me onder in de klanken die altijd zouden blijven resoneren, ondanks, of wellicht dankzij, hun onbekendheid. Meestal vergat ik de muziek, behalve die ene keer, toen Yo-Yo Ma de cellosuites van Bach speelde. Het was eerder een interview dan een concert, en hij had aan het einde slechts een paar minuten gespeeld, maar het was intens en betoverend, de enige keer dat ik de ervaring met een ander had willen delen.

Het was dus een van mijn laatste avonden en mijn laatste concert. Toen ik aankwam, zag ik dat de Preludes van Sjostakovitsj zouden worden gespeeld. Ik had van Sjostakovitsj gehoord, kende zijn naam, maar ik wist niets van zijn muziek. Ik zag een vleugel op het podium staan, vervolgens werd het licht gedoofd en

kwam tot mijn verrassing een tengerere vrouw achter het doek vandaan. Ze was al op leeftijd, waarschijnlijk in de zestig, en ze droeg een lange rok en had haar grijze haar opgestoken in een lage knot. Ze begon korte stukken te spelen van ongeveer vijf minuten elk. Ik vond de muziek aangenaam, maar niet spannend. Het begin was romantisch van toonzetting, maar ergens in het midden werd de muziek afstandelijk, haast intellectueel. Ik werd er niet door geraakt. Op een gegeven moment werd ik me bewust van een man links van mij: van jou, Elijah, van je handen die op je knieën tikten, van de versleten stof van je jeans waar je vingers op rustten en van je in sandalen gestoken voeten en de canvas tas onder je stoel.

Hoewel ik je een paar keer een blik toewierp, keek je niet terug. Je hand bewoog, maar de rest van je lichaam hield je stil. Ik verwonderde me over die verstillig. Ik volgde je blik, die gericht was op de poel van licht rond de vleugel, op de beweeglijke, hamerende vingers van de vrouw, en doordat jij zo ernstig naar haar staaarde, dwong je mij dat ook te doen, dwong je mij echt naar de muziek te luisteren. Aan het einde van nr. 4 voelde ik in mijn borst het begin van een aardshok en na nr. 5, dat eerst ingetogen was en vervolgens jubelend, nam de beving toe, waardoor ik de muziek nog naar mijn hals voelde kruipen toen de klanken al waren verstomd. En dat was het moment dat de herinnering weer bovenkwam: het verjaardagsfeestje, de bekentenis, de nacht dat ik tussen mijn ouders in had geslapen, hun rusteloze adem die als één over mijn gezicht streek. Voor ik het wist waren mijn wangen nat van de tranen en ik liet ze de vrije loop, want dat was het enige wat ik kon doen om niet in luid snikken uit te barsten toen het volgende stuk begon. Ik sloeg mijn armen strak om me heen in een poging te beteugelen wat tot uitbarsting wilde komen. Eindelijk draaide je je om naar mij en merkte je dat ik huilde, en hoewel het donker was, zag ik aan de contouren van je gezicht dat je volkomen rustig en niet geschrokken was. Je legde je hand op de

mouw van mijn blouse; de warmte van je aanraking straalde uit naar mijn schouders. Aanvankelijk kwam ik daardoor tot bedaren, maar toen de muziek ophield en je je hand weghaalde, ervoer ik een schrijnende eenzaamheid, omdat ik als enige in mijn lichaam huisde.

We wisselden onze eerste woorden. Achteraf gezien was het een merkwaardig gesprek voor een kennismaking, maar toen leek het volkomen normaal. In de stilte klonk je stem laag en zacht. Toen je mijn hand vastpakte, stroomde mijn bloed naar die hand, kolkte het onder mijn huid alsof het naar buiten wilde om zich met het jouwe te vermengen, en zo bleven we tot aan de pauze zitten; mijn hart bonsde in mijn borst toen de eerste helft voorbij was en het licht in de zaal aanging.

In het plotselinge felle schijnsel van de lampen zag ik dat je heel bleek was en dat je blauwe ogen had en een baard die niet onverzorgd was, maar ook niet keurig netjes. In de hoop de sporen van mijn tranen weg te wissen, wreef ik over mijn gezicht. Toen ik mijn hand weghaalde, zag ik de mensen weglopen voor de pauze en vroeg ik me af of iemand me had herkend. Je vroeg of ik een glas water wilde en ik zou ja hebben gezegd, maar ik was bang dat je zou weggaan en ik je dan nooit meer zou zien. Eindelijk doofden de lichten en klonk de muziek weer op. Deze keer was het publiek onrustig; op de lage houten banken die om het podium stonden schoven de mensen heen en weer. Ik dacht na over afkomst. Niet zozeer over waar ik vandaan kwam, maar over het feit dat ik daar in de vijfentwintig jaar van mijn leven zo weinig bij stil had gestaan. Ik had maar zeer weinig vragen gesteld – eigenlijk niet één, waarschijnlijk omdat mijn ouders zielsveel van me hielden en ik hun liefde tot op dat moment onvoorwaardelijk had beantwoord. Terwijl die gedachten door mijn hoofd maalden, speelde de pianiste met energieke bewegingen van haar wijd gespreide vingers een paar onstuimige slotakkoorden. Het publiek kwam als één man overeind en vormde een zee van ge-

stalten; het applaus duurde lang, maar er volgde geen toegift en uiteindelijk ging het licht aan en was het concert afgelopen. Terwijl de zaal leegliep, stonden we allebei op. Je boog je naar me toe en liet mensen passeren die naar de uitgang wilden. Ik ademde je geur in: houtsnippers en bomen die de sneeuw hadden overleefd. Een geur van koud weer op die bloedhete, klamme avond.

We keken naar elkaar. Je staarde me recht aan, alsof we de laatste twee mensen op aarde waren. Ik had nooit eerder zo'n directe, eenduidige blik gezien. De meeste mensen willen graag op minstens twee plekken tegelijk zijn, maar jij – jij stond erbij alsof je voeten wortel hadden geschoten. Ik kon het haast niet verdragen en daarom zei ik: 'Nou, oké dan. Dag.' Daar moest je om lachen en opgelucht lachte ik met je mee. We liepen naar de uitgang, heel even overwoog ik om je te vragen de nacht bij mij door te brengen, maar in plaats daarvan stelde ik voor om een kop thee te gaan drinken bij het Koreaanse café. Ik had die avond niet gegeten, maar ik had geen honger en jij gaf ook niet aan dat je trek had. We liepen over Mass Ave en bestelden ijsthee. Ik vroeg om tapiocaparels in de mijne, wat me een vragende blik van jou opleverde, waarop ik uitlegde dat ik bubbelthee had leren drinken in Bangkok, dat niet ver weg is van Dhaka, de hoofdstad van Bangladesh, waar ik vandaan kom. 'Een snack op de bodem van je kopje,' zei ik. 'Probeer het maar eens.'

Je vertelde over jezelf, dingen die op dat moment niet van belang leken, maar waar ik later aan terugdacht om onze ontmoeting beter te kunnen plaatsen. Je zei dat je ooit een fontein had gebouwd van lege waterflessen en dat je een paar jaar eerder had meegedaan aan een voorleessessie van *Ulysses* die 176 uur had geduurd. Ik betrapte me erop dat ik ook zulke buitenisigheden wilde vertellen, maar kon niets anders verzinnen dan het verhaal over de bekentenis van mijn ouders, en dat ze het er daarna nooit meer over hadden gehad en dat ik er nooit naar had gevraagd, omdat ik als kind wist dat het onderwerp op het mo-

ment dat het te berde was gebracht ook meteen weer was afgesloten.

Je was kort ervoor gestopt met een vervolgstudie filosofie. Waarom, vroeg ik, en alsof het pas op dat moment tot je door-drong vertelde je dat het geen betekenis meer voor je had. Wat was je van plan? Dat wist je nog niet. Misschien zou je gaan reizen, de wereld verkennen. Of misschien zou je een paar jaar piano studeren. Door je houding en de bedachtzame stiltes die je liet vallen voor je sprak leek je heel zelfverzekerd en toch verraadden de dingen die je zei dat je een man was met weinig ambities en zekerheden, een man die niets had om zich tegen af te zetten en daardoor op drift was geraakt in een zee van eindeloze mogelijkheden.

Toen ik om me heen keek, zag ik dat we de laatste twee gasten waren. Ik wilde voorstellen om ergens anders heen te gaan, maar bedacht me en besloot dat we moesten wachten tot het café ging sluiten en we zouden worden weggestuurd. Je keek me nog steeds recht aan en ik schoof heen en weer op mijn stoel. Jij leek je niet ongemakkelijk te voelen bij de stiltes die in het gesprek vielen, maar ik had behoefte die te vullen en daarom vertelde ik je over de opgraving. 'Ik ga volgende week naar Pakistan,' zei ik. 'Ik ga een walvissenfossiel opgraven.' Ik vertelde dat ik meeding op een expeditie om de beenderen van een *Ambulocetus natans*, een wandelende walvis, op te graven. 'We hopen zijn hele skelet mee terug te brengen. Aan de hand van het bekken zullen we veel te weten komen.' Ik nam zijn spreektempo over. Elk woord kwam traag en weloverwogen over mijn lippen. Bij het woord 'bekken' leek er een stroomstoot door me heen te gaan.

Ik vroeg naar jouw achtergrond, waarop je me een verhaal vertelde zoals ik nog nooit eerder had gehoord, een verhaal over een ideaal Amerikaans gezin. Ouders beiden professor aan Harvard, inmiddels gescheiden maar nog altijd zeer goed bevriend, drie broers en een jongere zus, een huis in Porter Square, een

vleugel in de zitkamer, limonade in de koelkast, en een keuken die geurde naar hout en kamille (dat laatste had je verzonnen, maar was niet ver bezijden de waarheid, zoals ik niet veel later zou ontdekken). Niet vreemd dat je je verloren voelde. Doordat je niets had om je tegen af te zetten werd je meegevoerd als een blad in de wind. Toen zei je: 'Mijn oma is vorige maand gestorven. Ik kom elke avond in het Sanders om naar de muziek te luisteren. En als daar geen concert is, ga ik naar het Boston Philharmonic, en soms naar de film of naar een Shakespearevoorstelling in The Park of de Hatch Shell.' Met mijn hand, die nog ijskoud was van de thee, raakte ik je knokkels aan. Je leek het fijn te vinden dat ik je aanraakte, maar beantwoordde mijn gebaar niet. Ik vertelde dat ik nog nooit iemand verloren had met wie ik een hechte band had. Vervolgens zei ik: 'Ik weet dat het raar klinkt, maar toen ik ineens moest denken aan het moment dat mijn ouders me vertelden dat ik geadopteerd was, voelde dat als de dood. Alsof de persoon die ik mijn hele leven ben geweest nep was, een spookverschijning.'

'Je zult het er wel moeilijk mee hebben dat je het niet weet.'

'Ik ben bang voor wat het betekent. En ik voel me alleen op de wereld.'

'Eenzaamheid hoort nu eenmaal bij het menselijke bestaan. We hunkeren naar kameraadschap, naar verbondenheid, en toch zitten we gevangen in ons lichaam. We willen de ander volledig kunnen doorgronden, maar dat kunnen we niet, we kunnen alleen onze handen naar elkaar uitstrekken.'

Dat kwam zo dicht bij wat ik een paar uur eerder had gevoeld toen je me aanraakte en je hand weer weghaalde, dat ik zei: 'Dat vind ik het mooiste wat iemand ooit tegen me heeft gezegd.' Je glimlachte, waardoor je lippen in je baard verdwenen. Je zei dat je het fijn vond dat je de juiste snaar had geraakt. Daarna vroeg je me meer te vertellen over Dhaka. 'Ik ken niemand uit Bangladesh. Ik ken zelfs niet één andere walvisjagende Sjostakovitsj-fan

uit welk land dan ook.' Ik vond dat een leuke beschrijving van mezelf. Ik zei dat je er maar eens heen moest. Jij zei dat je dat graag zou willen. Ik vertelde dat mijn ouders elkaar hadden leren kennen tijdens de onafhankelijkheidsoorlog, een strijd die bepalend was geweest voor zowel hun als mijn leven. We hadden het daar een tijdje over en ik vertelde jou de ingekorte versie van de geschiedenis van mijn land, die ik in de zeven jaar daarvoor al zo vaak had verteld.

Het café ging sluiten en we liepen de nacht in, die helder en warm was en verlicht werd door het kegelvormige schijnsel van de straatlantaarns. Langzaam drentelden we naar mijn appartement. Er leken nog eindeloos veel dingen te zeggen. Op de hoek van de straat waar ik woonde aarzelden we, omdat we er niets voor voelden uiteen te gaan, en als ik de tijd had genomen om even na te denken, had ik misschien voorvoeld wat er nog zou komen: dat ik je hart zou breken, mijn moeder zou vinden, de Grace, het einde en het begin, de slepersploeg, de ontdekking van de liefde en haar verloochening en dat ik jou dit verhaal over onze liefde zou vertellen, en over Anwar, en mijn moeder. Maar ik nam die tijd niet en het moment van helderziendheid ging aan me voorbij en dus zeiden we elkaar gewoon gedag met de belofte elkaar de volgende ochtend weer te zien. Toen je wegging, merkte ik dat mijn geest zich bevrijdde van het verhaal over mijn geboorte en zich richtte op meer praktische zaken, zoals de opgraving waaraan ik zou deelnemen, en het fossiel dat in de aarde lag te wachten, en de lippenbalsem en tijdschriften die ik moest kopen voor mijn vertrek.

Net zoals ik zo vaak heb gedaan zul je je wel afvragen wanneer we nu precies verliefd zijn geworden. Was het op de Grace, nadat je piano had gespeeld, of was het daarvoor, op het moment dat ik je op Chittagong Airport door het beduimelde raam zag, of in de zitkamer van je moeder, of toen we die eerste avond afscheid namen en ik me, met de muziek van Sjostakovitsj nog in mijn